

MINNET AV HIROSHIMA

Atombomben är bilden av vår tid. Den började den 6 augusti 1945. Denna sommar skickades ett telegram till USA:s president Harry Truman. I det brevet stod det:

”Babyn har lyckligt och väl kommit till världen.”

Den babyn var atombomben. Invånarna i de japanska städerna Hiroshima och Nagasaki är de enda människor som vet vad en kärnvapenattack innebär. Som journalist och forskare har jag intervjuat många av de överlevande. De kan berätta inte bara om vad som händer i det ögonblick en atombomb exploderar utan också rädslan de levt med i generationer sedan dess.

Amerikanen Bob Caron tog den bild av atombomben som vi har sett otaliga gånger. Han var akterskytt på bombplanet Enola Gay. Men den där heta sommarmorgonen den 6 augusti 1945 hade han en speciell uppgift, att fotografera. Enola Gay hade nämligen bara en enda bomb med sig, atombomben. Den kallades Little Boy, Lillpojken. Kvart över åtta släpptes Lillpojken, atombomben, över Hiroshima. Då började Bob Caron tala in på sin bandspelare vad han såg:

”En hög rökpelare – och nu stiger den snabbt! Kärnan är fruktansvärt röd. Omkring den är det som en bubblande massa, den är rödgråfärgad och rör sig i virvlar. Det börjar brinna överallt. Det är som en massa flammor på en väldig kolbädd. Här kommer svampmolnet nu, det kommer hitåt! Det är som en enorm massa av bubblande sörja. Svampen breder ut sig – den är två, tre mil bred och en knapp kilometer hög. Längst ner ser den ut som ett tjockt molntäcke som genomborras av en massa flammor. Under där måste staden ligga.”

Andrepiloten Robert Lewis skrev i loggboken:

”Gode Gud, vad har vi gjort?”

Alla har sett bilder på atombomben. Alla har hört namnen Hiroshima och Nagasaki, de två japanska städer som blev atombombade 1945.

Dagens besökare kan känna sig både tveksam, rädd och upprörd på väg till Hiroshima. Men att anlända dit är nästan en besvikelse. Det första man ser när man stiger ut från stationen är detsamma som man ser i alla andra japanska städer, reklamskyltar för allt från whisky till Coca-Cola. Taxibilarna väntar i täta rader på kunder. Trafiken och folkvimlet brusar. Hiroshima är som en vanlig japansk storstad, vilken som helst. På kvällarna glittrar staden av ljus från restauranger, spelhallar och diskotek som fylls med folk. Det kan vara en het augustikväll, precis som 1945, men sex decennier senare märker den nyanlända besökaren ingenting som påminner om den dagen då allt förändrades. Man ser in i hiroschimabornas ansikten för man tänker sig att något av det som så många av dem varit med om borde märkas. Men hiroschimaborna ser ut som japaner gör mest. Det finns ingen känsla av att utlänningar, inte ens om de är amerikaner, uppfattas som fiender i Hiroshima. Tvärtom händer det att barn glatt nyfiket tittar på en just för att man är *gaijin*, en främmande. Atombomben känns mycket långt borta.

I Nagasaki, en dagsresa med tåg, är det samma sak. Stadens blåglaserade tegeltak glimrar i sommarsolen. Mammor vandrar uppför de branta gatorna, barn rusar genom sommarhettan till skolan. Allt verkar så normalt. Man kan ostört ströva omkring bland låga, prydliga hus. Men plötsligt kan man hamna framför ett egendomligt byggnadsverk, en tempelport, en så kallad tori. De brukar bestå av två tjocka pelare av trä eller granit med en tvärbalk över. Men den här torin har bara ett ben. Det verkar otroligt, som ett upphävande av tyngdkraften, att den kan stå på ett ben och ändå hålla uppe den tunga, halva tvärbalken. Men det har den gjort sedan den dagen den 9 augusti 1945 när atombomben släpptes över staden. Den kallas Den enbenta torin.

På det viset kan besökaren råka stöta på spår av atombombningarna. Men annars är det fullt möjligt att tänka på Hiroshima och Nagasaki som vanliga städer, stora industristäder där man bygger bilar och fartyg. För många japaner är Hiroshima helt enkelt staden där man har ett av landets bästa basebollag.

Det är först när man avlägsnar sig från gågatorna i Hiroshima som man kommer ut på den breda boulevard som bär namnet Fredsavenyn. Den leder till en gren av floden som flyter genom staden. Vid den floden ligger en väldig ruin. Den 6 augusti 1945 höjde sig denna industriutställningshall över atombombsöknen. Idag är detta den enda ruin som bevarats av den atombombade staden. Vid floden, dit de atombombsskadade flydde för att hitta svalka, kan man nu hyra roddbåt. Atombombsdomen står som ett monument med järntenarna från den armerade betongen spretande mot skyn. På dess vägg skrev någon en gång orden "No More Hiroshimas!" ("Inga fler Hiroshima!") Runtomkring har det vuxit upp träd där nya generationers ungdomar träffas och sitter på parkbänkarna. Atombombsdomen ligger i utkanten av Fredsparken. Där är det inte längre möjligt att tro att Hiroshima har blivit som vilken stad som helst. Här kan man inte annat än börja förstå och känna vad atombomben innebär.

Det är en vacker park med välansade gräsmattor. Flockar av skolungdomar i prydliga uniformer kommer fortfarande på skolresa hit. Längs grusgångarna står det stånd där man kan köpa kalla drycker. Men dem glömmer man strax när man närmar sig det monument, i form av en den båge, som har byggts över en evig låga till minne av alla dem som har dött av atombomben. På en platta, täckt med blommor, står det ristat:

"Låt alla dessa själar vila i frid. Vi skall inte upprepa ondskan."
De enkla orden har det varit myckens strid om. Vad betyder de egentligen? Vilka är "vi" som inte ska "upprepa ondskan"? Och är ondska förklaringen till atombomben? Här under betongbågen förvaras också listor med namnen på alla dem som har dött av atombomben och dess verkningar. Hit kommer människor för att minnas och be en tyst bön. Duvorna slår sig symboliskt ned på en sten som bär de japanska tecknen för Fred, *Heiwa*. Men än idag lägger man ner namn på dem som nyss, detta år, har avlidit i sviter av atombomben. Än vet man inte hur många offer atombomberna 1945 har skördat.

Här i Fredsparken minns man också speciellt barnen. Många barn dog den morgonen, kvart över åtta, när de stod vända mot kejsaren i Tokyo i ett slags morgonbön med böjda nackar. Många barn har dött sedan dess, i sjukdomar de har fått av atombomben. Ett av de barnen var Sadako. Hon försökte besegra döden. Det finns en japansk legend som säger att om man hinner vika tusen papperstranor ska man lyckas med det. Tranan är nämligen symbol för långt liv i Japan. Sadako hann vika 644 tranor innan hon dog. Resten vek hennes skolkamrater. Nu har papperstranor blivit symbol för barns längtan efter fred och monumentet till Sadako är tyngt av stora klasar med papperstranor som skickats från hela världen.

Men Fredsparken är inte bara minnen och önskningsar. Här ligger också Fredsmuseet och Fredsbiblioteket. Här finns mängder av ofrånkomliga fakta om atombomben. Här kan man inte längre skjuta vetskap från sig. Skolbarn kommer hit på skolresa från hela Japan. Ett av de mest förfärande föremålen i museets utställningar är vad som ser ut som en stor oformlig stenklump. Med svårighet kan man se att det en gång har varit ett Buddhahuvud i solid sten. Men den ena ansiktshalvan har smält. Så het var atombomben att den smälte sten. Vad ska hettan då inte ha gjort med mjuk människohud.

Trettio år efter atombombningarna bad Japans nationella tv, NHK, överlevarna att rita vad de mindes. Över tvåusen teckningar kom in. Tsutomu Ojiri var fem år den dagen. Hans minne var klart och grafiskt: ett rött klot och en enda, obönhörlig blix. Tomoko Konishi ritade en hel serie om sina upplevelser som börjar med att hon befann sig på en spårvagn då hon såg en blix av silver och kastade sig ut på marken. Det blev beckmörkt. Det var så mörkt att människor sprang på varandra. Solen stod blodröd på himlen. När det ljusnat började hon gå genom staden och mötte en kvinna med blödande ögon. Hon mötte en flicka som ropade: "Hjälp mig!" Hennes rygg var bränd och huden hängde som flagor ner på hennes höfter. I skaror drog människorna längs floden. En kvinna grät: "Kan ingen hjälpa mig?" Men det enda svar man kunde ge var:

”Alla har lika ont som du. Försök att stå ut!” Tomoko hittade till slut sin mamma, men hon kände knappt igen henne för ansiktet var helt uppsvällt och ögonen slutna. Huden på båda hennes händer hängde löst, som gummihandskar. Hennes kropp var illa bränd. Hon dog innan kriget tog slut. Sin far återfann Tomoko aldrig.

Till december 1945 räknar man med ungefär 200 000 döda i Hiroshima. Att siffran inte är exakt beror på att ingen vet hur många som fanns i städerna och många av de döda skadades så att det inte fanns något identifierbart kvar. Det var hemligt hur många soldaterna i Hiroshima och angränsande baser var och tvångsarbetande koreaner var det ingen som räknade. Där fanns också amerikanska krigsfångar, piloter som skjutits ner. De fåtaliga överlevande läkarna, som bara hade enkelt jod att behandlade de strålskadade med, hade inga resurser alls att samla in uppgifter om levande och döda. Man talar om atombombssjukan när man ska beskriva vad alla de hibakusha, överlevande, som dog då och som har dött sedan dess, drabbats av. Rent medicinskt finns det ingen sjukdom som heter så, utan det gäller numera, framför allt, olika former av cancer. 1947 upprättade USA en atombombsskadekommission i Hiroshima. De överlevande blev mycket bittra när de upptäckte att det var en institution för forskning om atombombningens effekter på människan, inte ett sjukhus. De kände sig som försökskaniner. Först senare inrättades sjukhus där de överlevande, efter sträng prövning, kan få subventionerad vård.

Men också de som fortfarande är friska har det svårt. Det inte minst påtagliga är den rädsla hibakusha lever med. Man kan uppföra hur många fredsstatyer som helst – och det har också gjorts, både i Hiroshima och i Nagasaki. Men det hjälper inte när de frågar sig: ”Varför just jag? Hur ska jag kunna fortsätta leva efter vad jag har sett? Hur ska det gå för mina barn och barnbarn? Vad ska jag göra med min rädsla för att de kanske blir sjuka eftersom jag var med om bomben?” Inga läkare, inga psykologer, inga medmänniskor kan trösta eller lugna dem eftersom det inte finns några slutgiltiga svar. Det är så

mycket som man ännu inte vet om kärnvapens verkningar på människan på lång sikt. De överlevande måste själva finna sätt att orka fortsätta leva. Hideo Arakawa fann ett sådant sätt. Efter pensioneringen från sitt arbete som lärare i Shiroyama-skolan i Nagasaki började han ett stort projekt. Shiroyama-skolan är idag en helt vanligt skola. Men den 9 augusti 1945 blev skolan träffad av kraften från atombomben. Det blev bara ett skal kvar av den stora byggnaden.

Runtomkring byggde folk så småningom skjul att bo i. Men den dagen, som genom ett under, klarade sig Hideo Arakawa. Runtomkring honom låg lärare och skolbarn döda. Många kunde man inte ens känna igen. De var helt förkolnade. Många föräldrar letade förgäves efter sina barn. Arakawa tog till sin uppgift att leta reda på var alla befann sig så att man åtminstone ska veta var de dog. Det är en nästan omöjlig uppgift. Men det blev hans sätt att försöka orka med att leva.

Ett annat exempel är Toshi och Iri Maruki. De var konstnärer. De såg Hiroshima strax efter bombningen, samma dag. De kunde aldrig glömma det. De målade och målade de hemska synerna i ett försök att bli fria från dem så att de skulle kunna måla det som var vackert igen. De inrättade ett helt museum utanför Tokyo med sina tavlor. De finns många som kan berätta vad de varit med om. En av dem var författarinnan Sadako Kurihara. Hon fick inte ge ut sina dikter med berättelsen om vad hon sett under den amerikanska ockupationen efter Japans kapitulation den 15 augusti 1945. Censuren förbjöd henne att publicera sådant som handlade om atombombningarna. I fyra år efter kriget under ockupationen rådde sträng censur. Man fick inte skriva vad man ville i tidningar och böcker, man fick inte säga vad man ville i radio, film och teater kontrollerades, ja, till och med privatbrev censurerades. Censuren hade till syfte att utrota militarismen i Japan. Japan hade ju börjat kriget i Kina, Stilla Havet och Sydostasien. Nu fick man inte på något vis kritisera ockupationsmakten USA. På fredsmuseet i Hiroshima hänger ett fotografi som föreställer en högt uppsatta amerikansk militär på besök i Hiroshima strax efter

kriget. Hiroshimaborna högtidlighöll minnet av alla sina döda. Barn steg fram och talade om fred. Men de som ville vara med och tala om hur det verkligen var att uppleva atombomben fick inte det. Resten av Japan visste mycket lite.

I Nationalarkivet i Washington finns dokumenten från den amerikanska ockupationen av Japan. De frisläpptes först 1975. Där finns många bevis för att böcker, artiklar och privatbrev där atombombningarna nämndes stoppades av censuren. Även läkare drabbades av censuren. De hade aldrig sett sådana skador som atombomben åstadkom. De visste inte hur de skulle behandla sina patienter. På grund av censuren fick de inte diskutera dessa skador i sina facktidskrifter. Det ledde till att fler människor än nödvändigt plågades och dog.

Varför censurerade USA det som skrevs om Hiroshima och Nagasaki? Det finns flera skäl. Ett var att det amerikanska ockupationshögkvarteret fruktade att japanerna skulle göra uppror om de insåg vidden av de skador som atombombningarna hade förorsakat. En annan orsak var att allt som rörde atombombningarna kunde anses vara amerikanska militära hemligheter eftersom ingen annan, inte ens Sovjetunionen, hade kärnvapen vid den här tiden. Resultatet blev att inte ens en skolflicka i Nagasaki kunde ge ut en liten skrift om vad hon hade varit med om utan att det behövde gå genom en lång rad instanser för att publiceras först tre år efter bombningarna.

Den japanske historiken Seiji Imahori ansåg att uppgifterna om den fulla vidden av atombombningarna hade publicerats i världspresen i september 1945 så hade världen fått ett klart och skräckfyllt besked om de följdverkningar som atombomben hade och kanske hade då också atombombstillverkning kunnat förbjudas:

”Så gick en betydelsefull möjlighet förlorad att på ett avgörande sätt påverka världssituationen”, ansåg Imahori.

Omedelbart efter atombombningarna visste ingen i Hiroshima och Nagasaki vad som hade drabbat dem. Läkarna stod handfallna. De fick ta hand om sina patienter bäst de kunde med jod och andra fullständigt otillräcklig läkemedel. När människor började förlora håret och när de dog trots att de tillfälligtvis verkat må bättre kunde läkarna inte förklara det – få hade sysslat med strålning tidigare och ingen visste att det var strålningen från bomben som hade långtidsverkningar eftersom de inte anade att det fanns atombomber. De blev heller inte upplysta om det.

Den japanska regeringen sände en undersökningskommission bestående av vetenskapsmän med bred kompetens och de förstod mycket snart vad det var frågan om. Men vid det laget hade den amerikanska ockupationen inletts och mycket snart infördes censur, bland annat av allt material som hade att göra med atombombningarna. Vetenskapsmännen fick se sina undersökningsresultat beslagtagna. Flera decennier senare hittade jag dem med stämpeln Top Secret i National Archives i Washington. Först 1975 togs hemligstämpeln bort. Då var rapporterna naturligtvis sedan länge överspelade.

Även de enskilda överlevande, som kallas *hibakusha*, drabbades, som vi såg i presentationen, av censuren.

Mitt eget forskningsfält gäller vad *hibakusha* INTE berättar, och varför. Det började med tystnaden i Hiroshima åren efter atombombningen 1945. Under fyra år av den amerikanska ockupationen, till 1949, innebar den stränga amerikanska censuren att all information som rörde atombombningarna och deras effekter förbjöds. Inte heller personliga berättelser fick tryckas fritt. De blev stoppade av censuren.

Censuren existerade trots att USA:s mål med ockupationen var att införa demokrati i Japan. Den ansågs nödvändig för att kontrollera det besegrade

landet. Censuren av material om atombomben motiverades på olika sätt. Bland annat var amerikanerna angelägna om att den japanska befolkningen inte skulle göra uppror mot ockupationsmakten. Det kanske skulle bli fallet om japaner utanför Hiroshima och Nagasaki fick veta vilka fruktansvärda följder atombombningarna hade haft. Ett annat skäl var att USA ville behålla sitt monopol på atomvapen. Därför fick inga fakta om deras effekter komma ut.

Resultatet av censuren blev att världen som helhet visste mycket lite om atombombens följder direkt efter kriget. Därför hade varken enskilda personer eller regeringar någon riktig grund för att ta ställning för eller emot kärnvapen under den tid då USA var ensamt om att äga kärnvapen.

I visningen nyss såg vi hur ett av atombombsoffren, en lärare, försökte skapa sig en överlevnadsstrategi genom att ägna sig åt att försöka kartlägga var exakt alla hans skolbarn hade befunnit sig när de upplöstes i tomma intet av atombomben. En läkare jag intervjuade hade kvar sin blodbestänkta läkarrock hängande på sin mottagning för att han aldrig skulle glömma. Han berättade också om hur plågsamt det var att under många år inte ha möjlighet att publicera resultat av de erfarenheter han fick av att behandla atombombsoffer. Det skulle ju ha kunnat bidra till att förbättra behandlingen av de strålningssjuka.

Den påtvingade tystnaden var också mycket plågsam för atombombsoffer som ansåg att det var deras plikt att varna världen för fortsatt tillverkning och användning av atombomber. Därför kom det en mängd ögonvittnesskildringar när den amerikanska ockupationen hade upphört 1952. Den japanska bildtidningen Asahi Graphic tryckte bilder av det ödelagda Hiroshima. Det var första gången de flesta japaner insåg vad som hänt.

Men ända sedan bombningarna ägde rum har det också funnits - och finns - många hibakusha som INTE vill berätta vem de är och vad de har varit med om. De var frivilligt tysta.

1945 var nästan alla Japans städer utbombade och nerbrända. Kriget mot USA och dess allierade hade varat i fyra år och striderna som förts i Kina, Sydostasien och Stilla Havet med miljontals stupade som följd började närma sig Japans huvudöar. Japan har i modern tid alltid varit beroende av råvaror och bränsle utifrån. Men kriget innebar att det blev brist på allt. Det fanns mycket lite mat och de flesta levde på sötpotatis och grönsaker.

När Hiroshima och Nagasaki atombombades, blev levnadsförhållandena där naturligtvis ännu mycket sämre för dem som överlevde. Många var fruktansvärt skadade. En del hiroschimabor hade klarat sig bättre, kanske för att de inte ens varit i staden vid bombningen, men de hade varken bostäder eller mat. Därför var det helt naturligt om de inte orkade berätta för omvärlden vad de varit med om. De hade nog med att försöka leva från dag till dag. Bara ett fåtal hade krafter att skriva och berätta om fasorna.

Även sedan förhållandena hade blivit lite bättre fortsatte många att tuga. Hiroshima blev egendomligt nog något av ett eldorado för utomstående som strömmade till den atombombade staden. De insåg att Hiroshima drabbats på ett annorlunda sätt än andra bombade städer och de räknade med att Hiroshima skulle få extra hjälp och bistånd. Ledaren för ockupationen den amerikanske general Douglas MacArthur beslutade dock att så inte skulle ske. Staden fick hjälpa sig själv. Det dröjde inte länge förrän den började byggas upp på nytt.

Men det var många ursprungliga Hiroshimabor som inte kunde delta i denna dynamiska återuppbyggnad. De som varit med om atombombningen var och blev sjuka och utan hjälp.

1947 öppnades Atomic Bomb Casualty Commission, ABCC, i Hiroshima, och ett år senare i Nagasaki. Det var amerikanska inrättningar där man undersökte överlevande för att forska i atombombens effekter på människan. Japanska forskare och läkare fick inte tillgång till denna forskning. Resultatet var att ABCC betraktades med stor misstänksamhet, ja, bitterhet, av många. Överlevande som sökt sig till ABCC i tron att de skulle få hjälp och behandling kände sig som försökskaniner. Därför teg också många om att de var överlevande och vägrade delta i ABCCs verksamhet.

De överlevande var ofta mycket sjuka. En del av dem hade skador som syntes. När atombomben sprängdes utvecklade den en så stark hetta att människors hud smälte. Det förorsakade hemska brännsår. När brännsåren läkte bildade de upphöjda ärr, keloidärr, som inte gick att operera bort. En del hade sådana ärr på kroppen, till exempel barn som burits på sin mammas rygg när atombomben sprängdes. Andra hade keloidärr i ansiktet. Många med sådana skador gömde sig i hemmen och visade sig aldrig ute. De släpptes inte in på badhus, trots att japaner brukar bada varje kväll och många fortfarande inte hade egna bad hemma. Deras utseende ansågs vara så skrämmande och deprimerande att alla undvek att ha något att göra med dem. I Japan anses det också att man inte ska besvåra andra människor. Resultatet blev att en del stängde in sig och förlorade kontakten med omvärlden.

Andra hade inga synliga skador eller var helt friska. Trots det undvek många att tala om att de var hibakusha. De var rädda för att bli diskriminerade. Det är en allmän uppfattning i Japan att hibakusha och deras barn är sjukliga, dör unga och, framför allt, riskerar att få handikappade barn.

Effekterna av strålning från atombomben har varit föremål för omfattande forskning. 1994 rapporterade The Radiation Effects Research Foundation, RERF, som är det tidigare ABCC men nu också inkluderar japanska

forskare, att de funnit ovanligt hög förekomst av nio sorters cancer, speciellt leukemi, i hibakusha. De hade undersökt 86.000 personer och det visade sig att hibakusha hade 8-12 procents högre risk att drabbas av cancer än icke-hibakusha. Bland 500 foster som kommit till före augusti 1945 föddes 21 med allvarligt handikapp. Det är fyra gånger mer än vanligt.

Men det finns ingen forskning som visar att strålning skulle påverka barn som fötts nio månader eller mer efter atombombningarna eller i senare generationer. Efter flera decenniers forskning på (72216) sådana barn publicerade RERF år 1990 en rapport som förklarade att man inte funnit några ”betydelsefulla genetiska följder”. Med det menades medfödda skador, skador på kromosomer och sjukdomar som cancer.

Undersökningsresultaten har dock inte lugnat de många överlevare och deras barn som ändå är rädda för genetiska effekter av den strålning de har varit utsatta för. Deras minnen är starkare än tron på forskning.

Rädslan för genetiska skador i andra och tredje generation gör också att hibakusha och deras barn utsätts för diskriminering. Det gäller speciellt när de vill gifta sig. I en undersökning om hibakusha och äktenskap som Förbundet för atom- och vätebombsoffers organisation gjorde 1985-86 framgick det att 24 procent hyste stor oro inför att gifta sig. Av dem hade 30 procent, alltså nästan en tredjedel, förtigit att de var hibakusha. En del döljer detta inte bara inför samhället i stort utan också inför sin tillkommande och hans eller hennes familj och fortsätter med det hela livet.

Många döljer också att de är hibakusha för att inte bli diskriminerade när de söker arbete. 10 procent uppgav att de hade blivit diskriminerade på sin arbetsplats.

Den japanske nobelpristagaren i litteratur Kenzaburo Oe har skrivit mycket om Hiroshima. Också han engagerar sig i frågan vad man ska ta sig till

med minnet av Hiroshima. I en essä, Anteckningar från Hiroshima, citerar han en hibakusha som talar om att tiga. Så här sa Yasutaka Matsusaka:

”Folk i Hiroshima tycker det är bäst att tiga tills de ska dö. De vill bestämma över sitt eget liv och sin egen död. De tycker inte om att visa upp sitt elände så det kan användas som fakta i antikärnvapenrörelsen eller andra politiska kampanjer. Jag avskyr människor som inte förstår hur vi känner när det gäller tigande. Vi vill inte minnas 6 augusti. Vi vill bara att det försvinner, som de döda.”

Matsusaka var också negativt inställd till antikärnvapenrörelsen. Han ansåg att de utnyttjade de överlevandes minnen för sina politiska syften. Det var betydelsefullt att hibakusha organiserade sig för att förmedla sina upplevelser inför världen och för att få rätt till olika former av ersättning från staten. Men olika grupper hade olika ideologiska uppfattningar. De politiska motsättningarna var så intensiva att de ibland blev viktigare än själva kärnfrågan, att arbeta för att avskaffa kärnvapen.

Matsusaka talade också om tigande som ett sätt att försöka glömma de fruktansvärda minnena och leva så normalt som möjligt.

En del hibakusha som mycket länge teg om sina erfarenheter efter atombombningarna började fråga sig om de inte ändå borde avslöja sin bakgrund för sin hustru eller man och sina barn. Att göra det på ett så sent stadium skulle naturligtvis innebära en stor chock för familjen. Det skulle dessutom innebära att barnen kanske började oroa sig för sin egen framtid och hälsa. Tanken att de skulle ha skyldighet att säga sanningen innebär stor ångest för dessa hibakusha.

Många hibakusha som tigit går också in i ett nytt skede av livet. De har blivit gamla och de ser att unga människor vet mycket lite om historia. Nu när det är sextio år sedan atombombningen, liksom vid 50-årsminnet, tänker de tillbaka på sina egna liv. Då är det många som engagerar sig för att berätta om sina erfarenheter, speciellt för ungdomar.

Ett annat exempel är Masaaki Tanabe. 2007 presenterade han en film, *Hiroshima Ground Zero*, som han hade gjort tillsammans med invånare i Saikumachi-distriktet i Tokyo.

”Många överlevare känner på samma sätt som jag – de ville inte minnas, de ville inte tala om vad som hänt. Men när man blir äldre börjar man känna mycket starkt för sin hemstad. Men min och andra överlevandes hemstad finns inte”, förklarade Tanabe i en intervju med *Japan Times* den 18 april 2007.

Det tog honom åtta år att göra filmen som visar dagligt liv förr och nu interfolierat med intervjuer. Tanabe var åtta år när atombomben fälldes över Hiroshima. Liksom andra skolbarn var han evakuerad utanför staden. Han föräldrar och yngre bror fanns kvar där. Två dagar efter bombningen kom han tillbaka. Åttaåringen fann ”ett helvete”. Föräldrarna och hans lillebror var döda. Han talade aldrig med någon om vad han sett och upplevt.

Nu när han till slut gjort det används hans film i skolundervisning i Japan.

Trots det är det fler och fler hibakusha av dem som inget annat ville än glömma minnet av atombomben som började fundera över vikten av att de berättar. Fredsrörelsen var stark inte bara på 1950-talet och 1980-talet. Unga människor ville veta vad Hiroshima innebar. Hibakusha reste ut över hela världen och framträdde med sina erfarenheter.

Kärnkraftsolyckan i Tjernobyl 1986 gjorde att Hiroshima och Nagasaki uppmärksammades i ett nytt sammanhang. I de atombombade städerna fanns erfarenhet av strålning, både bland offren och bland forskare. Kontakterna med Tjernobyl blev många. I det sambandet började många hibakusha också att koppla samman sina erfarenheter av kärnvapen med riskerna med kärnkraft. Det är mycket kontroversiellt i Japan, där regeringen satsar intensivt på kärnkraft.

50 år efter slutet av andra världskriget i Japan, den 15 augusti 1995, blev också en orsak för hibakusha att understryka betydelsen av deras erfarenheter. Då framträdde Nagasakis borgmästare Motoshima med ett uttalande som var mycket djärvt i japanska sammanhang. Han sa nämligen rentut att kejsaren hade varit ansvarig för kriget. Motoshima tvekade inte att knyta samman atombombningarna med Japans egen militarism och brott mot mänskligheten under kriget.

Ett annat exempel på att hibakushas erfarenheter har betydelse i nya sammanhang var protesterna mot franska kärnvapenprov på Mururoa-atollen i Stilla Havet 1995. Hiroshimas borgmästare Takashi Hiraoka påpekade att bruk av kärnvapen är ett brott mot internationell lag eftersom det är förbjudet att använda vapen som förorsakar människor onödigt lidande. Han kritiserade också Ickespridningsavtalet eftersom det tillåter att kärnvapen lagras. Målet borde istället vara totalt förbud för kärnvapen.

Det finns också grupper som sent uppmärksammades som hibakusha. Den främsta består av koreaner. Minnet av dem undertrycktes därför att det var starkt förknippat med Japans förtryck av koreaner, både i Korea, som var japansk koloni, och i Japan, dit fattiga koreaner tvångsrekryterades eller flyttade med hopp om en bättre framtid, ett hopp som kom på skam.

Man tror att det fanns 48.000 koreaner i Hiroshima 1945. 30.000 tros ha dött på grund av bombningen. I Nagasaki fanns det ungefär 30.000 koreaner och 12.000 dog förmodligen. Av dem som lever nu har bara en del lyckats få det intyg på att de är hibakusha som ger dem rätt till fri medicinsk behandling. Koreanska hibakusha är numera mycket aktiva, både för att få sina rättigheter som hibakusha och för att visa på den diskriminering de utsätts för.

Under 2006 uppstod en ny situation i samband med att Nordkorea sade sig ha sprängt en kärnvapenladdning. När man ser på kartan förstår man lätt vilket intryck detta gjorde på Japan. Det är mycket nära till Nordkorea. Redan tidigare hade Nordkorea provskjutit en missil som elegant flög över japanskt territorium. Det är alltså teoretiskt möjligt att Japan skulle kunna utsättas för kärnvapenanfall från Nordkorea, ett land som Japan har ett mycket problematiskt förhållande till och inga diplomatiska förbindelser med.

Det man aldrig trodde skulle kunna hända i Japan har hänt. Trots att konstitutionen förbjuder Japan att ha offensiva styrkor och trots den unika erfarenheten av följderna av kärnvapen, ja trots att Japan befinner sig under USA:s så kallade kärnvapenparaply väcktes frågan om Japan nu borde skaffa sig egna kärnvapen.

Redan 1967 tog en ledande konservativ politiker Takeo Fukuda upp frågan genom att säga att Japan borde växa från sin ”kärn(vapen)allergi”. Premiärminister Eisaku Sato, som fick Nobels fredspris, var egentligen av samma åsikt men påverkades av opinionen att 1968 deklarerade Japans ”Tre icke-kärnvapen-principer”, dvs. inte tillverka, inte äga inte tillåta att kärnvapen fördes in i landet.

Samtidigt fastställde dock en hemlig studie att de ekonomiska och tekniska möjligheterna att tillverka kärnvapen skulle hållas öppna. Under Yasuhiro Nakasone, premiärminister som fortfarande är aktiv som opinionsbildare, kom fram till att det också under den nuvarande konstitutionen

var möjligt att skaffa små taktiska kärnvapen. Japan har dessutom ifrågasatt rättvisan i Icke-spridningsavtalet. Förra utrikesminister Aso uttalade till och med 2005 i parlamentet att det är viktigt att diskutera om Japan ska ha kärnvapen.

Rent tekniskt är det inget problem, inte heller saknas råvarorna. De politiska och strategiska övervägandena förefaller att ha stärkts på bekostnad av minnet av atombombningarna och deras verkningar.

Den som idag besöker Hiroshima slås inte bara av bilden av en sjudande storstad. Visserligen finns ett nytt museum ägnat atombomben, där man bland annat kan höra överlevare berätta om sina minnen på DVD. Hiroshima stad har länge stått för slogan No More Hiroshima. Men mycket är fortfarande okänt om verkningarna av en kärnvapenattack. Japan Times rapporterade på minnesdagen den 9 augusti 2008 att Hiroshimas borgmästare Tadatashi Akiba presenterade arbetet med en två-årig studie av hur de överlevande påverkats psykiskt av sina upplevelser har inletts. Studien som redan påbörjats, omfattar på 35.000 personer, dels överlevande och deras släktingar, dels personer som varit bosatta i Hiroshima sedan före bombningen eller som flyttat dit efteråt. Trots att mer än sextio år har gått och många olika studier har gjorts av hibakusha visar det sig att de psykiska skadorna är mer omfattande än man trott.

De överlevandes rätt till sjukvård och kompensation för vad de tvingats vara med om har pågått ända sedan åren strax efter atombombningen. En knäckfråga har varit vilka skyldigheter japanska myndigheter har för den amerikanska krigshandlingen. Frågan är sedan länge löst så att ersättning och sjukvård betalas av Japan, men förbehållen har varit många under årens lopp. Så sent som 2007 fastställde Japans Högsta domstol att atombombsöverlevande som flyttat utomlands hade rätt till ersättning på samma villkor som andra. Hiroshima län hade vägrat betala ut ersättningen med hänvisning till lagen om bistånd till hibakusha, som sa att överlevande som flyttade bort från Japan inte

längre hade rätt till detta. Frågan rörde ett hundratal personer, varav många hade emigrerat till Brasilien efter kriget.

Som en kontrast till denna verklighet, som man som besökare inte ser, förs samtidigt sedan några år en turistkampanj med slogan Akarui Hiroshima, Det glada Hiroshima. Det helt återuppbyggda Hiroshima har många turistattraktioner, bland annat det drömlika Miyakejima med ett tempel vid Inlandshavet som ofta får representera det urjapanska. På listan över Hiroshimas attraktioner står Fredsparken långt ifrån överst. Det är inte någon säljande plats.

Minnet när det gäller den händelse som definierar vår tid, kärnvapenåldern, har alltså undergått många vitt skilda behandlingar de senaste sextiotvå åren. Det rör sig om minnen som är väsentliga att hålla vid liv för mänskligheten som helhet, men de har varit underkastade styrning av flera myndigheter som använt dem för sina egna syften, framför allt den amerikanska staten, det amerikanska ockupationshögkvarteret efter kriget, den japanska staten och Hiroshima stads turistbyrå.

De överlevande har inte bara fått uppleva att utomstående försöker omvandla deras minnen. Den gryende diskussionen om japanska kärnvapen ger dem intrycket att deras minnen är oväsentliga.